

Élelmiszer-önrendelkezés

mezőgazdaság • fenntarthatóság • demokrácia

Kiadványunk rövid üzenete

Élelmiszer-önrendelkezésről gondolkodni, beszélni, érvelni ma Magyarországon, ahol a világ más részeihez hasonlóan a szabad kereskedelmi modell teljesen beágyazódott, finoman szólva is újszerű kezdeményezés. A Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért mégis erre vállalkozik. Kiadványunkban a nemzetközi folyamatok tükrében bemutatjuk a fogalom keletkezésének rövid történetét, a lehetőségeket és korlátokat felmutatva érvelünk a modell hazai bevezetésének szükségé mellett. Végül pedig áttekintjük az ügyet felvállaló és a megvalósításban aktív nemzetközi és hazai szervezetek munkáját.

A kilencvenes évek elején a kistermelők világszerte azt látták, hogy a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) agresszív neoliberális politikájának előretörése miatt egyre többen veszítik el megélhetésüket, egyre többen szegényednek el és válnak éhezővé. Válaszul „La Via Campesina” néven létrehozták saját nemzetközi szervezetüket, amely az élelmiszer-önrendelkezés megvalósításának főszereplője lett, az európai kis- és családi gazdálkodók szövetsége az alapítók között volt. Az új paradigmát a civilek így határozták meg: „az élelmiszer-önrendelkezés jog arra, hogy emberek, régiók, államok vagy azok uniója maguk határozzák meg mezőgazdasági és élelmiszerpolitikájukat, úgy, hogy közben ne árásszák el dömpingáruval más nemzetek piacát.”

A „dömping” szó itt olyan exportra utal, ahol a tehetősebb országok úgy árasztják el termékeikkel a kevésbé tehetősek piacait, hogy áraik a jelentős támogatások miatt a valódi termelési ár alatt maradnak. Ezzel a helyi gazdálkodók megélhetése veszélybe kerül. 2004 óta hazánkban is ez zajlik.

Az élelmiszer-önrendelkezés nem a nemzetközi kereskedelmet utasítja el úgy általában, hanem a totális szabad kereskedelem társadalmilag, környezetileg és gazdaságilag káros következményeire mutat rá. Az Európai Unió Közös Agrárpolitikája például az eredeti Római Szerződés óta több reformot élt meg. Mai igazságtalan, illegitim támogatási rendszere azonban egyre inkább csak a kontinens WTO-n

belüli alkalmazkodási kényszerét tükrözi. Az agrártermékek piacán a fejlődő országoknak tett engedmények azt a célt szolgálják, hogy jobb feltételekkel tudja szolgáltatásait és ipari termékeit a fejlődő országok piacain elhelyezni. Az EU ennek az alknak az oltárán viszont feláldozza az európai kis és közepes családi gazdálkodókat. Célunk, hogy a jelenlegi Közös Agrárpolitika gyökeresen átalakuljon és a jövőben a tagállamok és kereskedelmi partnereik élelmiszer-önrendelkezési jogára épüljön.

Nagyon fontos, hogy a gondolat a nemzetközi politika szintjén is teret nyerjen, de nélkülözhetetlen, hogy mi magunk alulról is építkezzünk. Addig is, amíg itthon a politikai akarat megszületik, a vásárlói tudatosság önmagában is előremozdíthatja az ügyet, ahogy ez a világban sok helyen történt. Hazánkban az Egységes Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap különböző tengelyei jelenthetik azt a mozgásteret, ahol neki lehet kezdeni az élelmiszer-önrendelkezés alulról szerveződő bevezetésének, erre különösen a jelenleg tervezés alatt álló helyi LEADER programok volnának alkalmasak. Az élelmiszer-önrendelkezés hazánkban talán ma még utópisztikusnak tűnik, de a demográfiai- és az energiaválság mélyülésével, illetve az ezzel összefüggő éghajlatváltozás tudatosulásával a lokális gazdaság értékei bizonyosan egyre reálisabb alternatívaként fognak kirajzolódni mindenki számára.

Varga Géza

a Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért elnöke

Mi az élelmiszer-önrendelkezés?

Az élelmiszer-önrendelkezés koncepciója az elmúlt évtizedben a mezőgazdasággal foglalkozó nemzetközi társadalmi mozgalmak központi fogalmává lett. Kezdeményezője a kistermelők nemzetközi mozgalma, a Via Campesina volt, de ma már a neoliborális folyamatok ellen küzdő szervezetek és mozgalmak döntő része magáévá tette.

A fogalom születése a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) mezőgazdasági tárgyalásai elleni civil tiltakozáshoz köthető. A szabadkereskedelmet pártoló nemzetközi intézményrendszer, - amelybe a WTO mellett a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank is beletartozik, - a washingtoni konszenzus néven ismert uralkodó fejlesztési paradigma keretében azt vallja, hogy a szegénység leküzdésének legfontosabb eszköze a gazdasági növekedés, amelyet a kereskedelem fejlesztésével kell elősegíteni. Az élelmiszer-önrendelkezés hívei szerint azonban ez az összefüggés nem áll fenn. A szegénység elleni küzdelemben szerintük a liberalizáció helyett olyan szabályozásra van szükség, amely a helyi népesség megélhetését és a környezeti fenntarthatóságot helyezi a középpontba. Ehhez mindenképp szabályozási mozgástérre van szükség, de ezt a szabadkereskedelmi tárgyalások visszavonhatatlanul beszűkítik. A mozgalom tehát elsősorban a szabályozási teret védelmezi. Az élelmiszer-önrendelkezés nem a kereskedelmet utasítja el, viszont rámutat, hogy a szabadkereskedelem nem kedvez a kistermelőknek. Totális liberalizáció helyett ezért a helyi kereskedelem fejlesztésére irányuló, az ellenőrzött és óvatos piacnyitást célzó nemzetközi szabályozást javasol.

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági szervezete, a FAO 1996-ban rendezte meg a Nemzetközi Élelmezésügyi Csúcstalálkozót (World Food Summit, WFS). A Via Campesina itt mutatta be a „Food Sovereignty: A future without Hunger” (Élelmiszer-önrendelkezés: éhezés nélküli jövő) című kiáltványát - a koncepció ekkor debütált a nemzetközi társadalmi mozgalomban.

Az élelmiszer-önrendelkezés...

- a helyi lakosság élelmiszerrel való ellátását helyezi előtérbe
- értékeli az élelmiszer megtermelőinek munkáját
- támogatja a helyi élelmiszer rendszereket
- a helyi közösségek kezébe adja a hatalmat
- tudást és készségeket épít
- együttműködik a természettel

Az élelmiszer-önrendelkezés definíciója szerint az államoknak és népeknek joguk van önállóan dönteni saját agrárpolitikai, munkaügyi, halászati, élelmezési és a termőfölddel kapcsolatos szabályozásokról, úgy, hogy mindez ökológiai, társadalmi, gazdasági és kulturális körülményeiknek is megfelelően. Ez nem járhat azzal, hogy más országok piacait dömpinggel árasztják el. A fogyasztónak joga van ahhoz, hogy átlássa és eldöntse, milyen élelmiszert vásárol: hogy tudja és megválassza, hol, milyen körülmények között, ki által termelt élelmiszert fogyaszt. Minden államnak joga van arra, hogy megvédje magát a dömpingáron érkező agrár importtól. Biztosítani kell a lakosság demokratikus részvételét az agrárpolitikáról való döntésekben. El kell ismerni a női gazdálkodók sajátos jogait, hiszen ők kulcsszerepet játszanak a világ mezőgazdaságában, főleg az élelmiszer-előállításban.

A 2002-es Élelmiszer-önrendelkezési Világforum négy fő cselekvési területet jelölt ki:

1. Az élelemhez való jog

Az élelmészeti és agrárszektor szabályozásának az emberi jogokból kell kiindulnia, mert csak így biztosítható az élelemhez való alapvető emberi jog érvényesülése, ami elsősorban az egyén biztonságos, tápláló és kulturálisan megfelelő élelemhez való jogát jelenti, amihez mindenki számára biztosítani kell a fizikai és gazdasági hozzáférést - így az élelemtermeléshez szükséges olyan erőforrásokhoz is mint pl. a termőföld, víz és a vetőmagok.

2. Termelőeszközökhöz való hozzáférés

Elő kell segíteni, hogy a kistermelő földművesek, pásztorok, halászok és őshonos népek hozzáférjenek termőföldjükhez, vizeikhez, genetikai és egyéb természetes erőforrásaikhoz, illetve méltányosan részesedjenek az ezekből származó haszonból.

Ehhez a gyakorlatban több dologra volna szükség. Számos országban földreformot kéne végrehajtani. Küzdeni kell a génmódosított szervezetek és a vetőmagok szabadalmazása ellen, és folytatni kell a kistermelők vetőmagokhoz és állati szaporítóanyagokhoz való hozzáféréseért folytatott harcot is. A víz (mint közjószág) egyenlő elosztását és fenntartható használatát is biztosítani kell, a helyi halászok pedig nem szorulhatnak ki a halászati területekről.

3. Az agrár-környezetgazdálkodás támogatása

Elő kell segíteni a családi gazdaságokon és helyi közösségen alapuló agrár-környezetgazdálkodási termelési modellek terjedését, mind a gyakorlatban, mint pedig a szabályozási, kutatási és fejlesztési szinten. Az agrár-környezetgazdálkodás olyan területeken különösen fontos, ahol a lakosságot az éhezés veszélye fenyegeti. Helyi mezőgazdaságuk fenntartható kezelése és helyi piacok fejlesztése biztosíthatja számukra az élelmiszer-ellátás biztonságát. Az agrár-környezetgazdálkodás ugyanakkor nem csak élelmiszertermelési módszerként kulcsfontosságú, hanem a fenntartható munkahely-teremtés, élő vidéki tájak és környezeti integritás elérésének eszközként is.

4. Kereskedelem és helyi piacok

Egyenrangú viszonyokon alapuló kereskedelempolitikára kell törekedni, amely lehetőséget ad mindenkinek, hogy biztonságos és megbízható élelmiszertartalékokhoz jusson, és amely határozottan fellép a támogatott export, az élelmiszerdömping, a mesterségesen alacsony árak és az agrárkereskedelmet jelenleg meghatározó hasonló jelenségek ellen.

Szabályozási javaslatok:

Véget kell vetni a dömpingnek: meg kell tiltani az előállítási költség alatt történő agráréxportot.

A dömping egyik fő oka az agrártermékek túlkínálata a világpiacon, és az ebből adódó alacsony árak. Ennek megfékezésére kínálat szabályozó intézményrendszert kell kiépíteni. Európai Unió szinten szükséges hatékony kínálatkorlátozó eszközöket építeni a Közös Agrárpolitikába. Globális szinten nemzetközi kínálatkorlátozó megállapodásokra van szükség. Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Kongresszusa (UNCTAD) a WTO megjelenése előtt nemzetközi áru-egyezményekkel szabályozta egyes agrártermékek világkereskedelmét, e rendszer tanulmányozása jó kiindulási pont lenne.

A multinacionális cégek káros piaci fölényének megfékezése céljából nemzetközi trösztellenes szabályozásra lenne szükség.

Agrártámogatásokra szükség van – hogy milyen támogatásokra, ki kapja ezeket, és milyen termelési modellt segítsen elő, arról minden országban nyilvános vitának kell folynia. Nemzetközi szinten kulcsfontosságú lenne elérni minden olyan támogatási forma szigorú és hatékony tilalmát, mely túltermelést, illetve exportorientált agrárműveket eredményez.

Mivel a Kereskedelmi Világszervezet alapvető célja a kereskedelem útjában álló akadályok felszámolása, és nem a kereskedelem közcélok érdekében történő korlátozása, működése pedig nem átlátható, antidemokratikus és nagyhatalmi dominancián alapszik, a fenti javaslatok megvalósítására kevés esély van e szervezet kereteiben. Ezért az agrártermékeket ki kell vonni a Kereskedelmi Világszervezet hatóköréből, és egy új nemzetközi egyezményt kell létrehozni az élelmiszer-önrendelkezésről, amely a jelenlegi Mezőgazdasági Megállapodás helyébe lépve keretbe foglalná az agrár és élelmiszer termékek kereskedelmének szabályait.

A WTO számos egyéb megállapodása is hatással van a mezőgazdaságra és a vidéki tájra. Ilyenek például a GATS (a szolgáltatások kereskedelméről szóló egyezmény) illetve a beruházásokról, az állat- és növényegészségügyi intézkedésekről szóló egyezmények. Legerőteljesebben mégis a TRIPS egyezmény (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) érinti az agráriumot - a szerzői jogok, illetve az élőlényekre kivetett szabadalmak témáján keresztül. Gondoljunk csak a „bioklódkodásra” (amikor multinacionális cégek hagyományos fajtákat kisajátítva szabadalommal védetnek le), vagy a génmódosított növények problémájára.

Egy megreformált és megerősített ENSZ-rendszer megfelelő fórumként szolgálhatna a fenntartható mezőgazdasági termelés és a méltányos nemzetközi kereskedelem szabályainak meghatározására. Ennek keretében szükséges lenne egy magatartáskódex kidolgozása az élelemhez való emberi joggal kapcsolatban olyanok számára, akik hatással vannak az élelemhez való jog érvényesülésére, mint egyes nemzeti és nemzetközi intézmények illetve a multinacionális vállalatok. Az ENSZ hágai Nemzetközi Bíróságába integrált független agrárkereskedelmi vitarendező mechanizmus különösen a dömping és GMO esetekben lehetne hasznos. Az ENSZ emberi jogi szabályozási keretein belül lehetne elhelyezni egy, a kistermelők jogait, ill. az azok érvényesüléséhez szükséges erőforrásokat és törvényi védelmet meghatározó nemzetközi szerződést.

Az élelmiszer-önrendelkezés alkalmazásának lehetőségei és korrólatai Magyarországon

Élelmiszer-önrendelkezésről (ÉÖ) gondolkodni, beszélni, érvelni ma Magyarországon nem sok sikerrel kecsegtető vállalkozás.

Ha visszafelé tekintünk, azt mondhatjuk, hogy EU-csatlakozásunk óta egyre távolodunk megvalósításától. Ráadásul a rendszerváltás és a csatlakozás közötti, rövid ideig tartó látszólagos önállóságunk ideje alatt sem igazán a helyi értékek hangsúlyozása, az önrendelkezés politikája volt napirenden. A globalizáció, a piaci verseny, a komparatív előnyök lehetőségei iránt érzett politikai eufória minden mást elnyomott, ami a helyi megoldásokat, az együttműködést, a szolidaritást, a fenntarthatóságot hangsúlyozta volna. Előre nézve azonban az olyan globális kihívások miatt, mint a népességnövekedés, az éghajlatváltozás vagy az energiaválság, nyilvánvalóan többféle, új utakat kereső forgatókönyvvel fogunk találkozni. Ebben a kiadványban azt a forgatókönyvet támogatjuk, amelyben az ÉÖ fontos szerephez jut a fenti kihívásokra adandó válaszokban.

Az ÉÖ világos alternatívát mutat a neoliberális élelmiszer és gazdaságpolitikával szemben. A neoliberális gazdaságpolitika fő prioritása nem a társadalom megfelelő táplálékkal való ellátása, hanem az élelmiszer, mint áru világkereskedelme. Célja a mezőgazdaság iparosítása annak minden káros következményével együtt, beleértve a lakosság egészségének kockáztatását, a genetikai erőforrások és a Föld biológiai-környezeti örökségének erodálását. Hatására emberek millióinak kell felhagyniuk a hagyományos vidéki életformával, lakatlan ipari tájjá silányítva a vidéket.

A neoliberális gazdaságpolitika eredményeként létrejött Kereskedelmi Világszervezet alkalmatlan az emberközpontú mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek előállításának és forgalmának szabályozására, ezért ezt ki kell vonni annak szabályozási rendszeréből. A nyomott áron folyó élelmiszerimport tönkreteszi a helyi gazdaságokat. Így történik ez 2004 óta a régi EU-tagállamokból hazánkba szabadon, dömpingáron (a magas támogatások miatt a valódi előállítási költségnél alacsonyabb áron) beáramló termékek esetében is.

Az agrár- és élelmiszeripari termékek forgalma minden látszat ellenére ma nem fogyasztó-, hanem kereskedelem-, és profitközpontú hazánkban és szerte a világon, a minden problémát liberalizációval megoldani szándékozó politika következtében. Az természetes és helyes, hogy az egyes kis élelmiszer-csalásokat a hatóságok leplezik, de az élelmiszeripar igazán nagy manipulációit törvények szentesítik.

Az ipar azon van, hogy az élelmiszereket tartósítással, adalékokkal és más módon alkalmassá tegye a kontinenseken átívelő szállításokra, és a minél hosszabb tárolhatóságra, hogy a többi adalékot, mint a szín-, állomány- és ízfokozókat ne is említsük. Így persze maradvány határértékeket kell meghatározni olyan szerekre és káros anyagokra, amelyeknek semmi helyük nem volna élelmiszereinkben. A fogyasztók érdekeire hivatkozva olyan minőségi követelményeket vezetnek be, amelyek az olcsó tartósított termékek minél nagyobb távolságra történő eljuttatását szolgálják, és nem a fogyasztó egészségét.

Megfelelni a követelményeknek igen költséges, csak a nagyfeldolgozók, nagykereskedők és csak az egyre nagyobb üzemméretű cégek képesek erre. A helyi piacokra termelő gazdálkodók, kisleltelők kiesnek a versenyből, ami üzemméret-növekedést, tőke- és termőföld-koncentrációt eredményez. Hogy ez középtávon sem tartható fenn, illetve, hogy ez milyen környezeti, gazdasági és társadalmi károkat okoz a vidéki térségekben, arra a rendszer már nem érzékeny. Ez egyaránt sérti a fogyasztók és a termelők önrendelkezési jogát, hogy maguk, közösen határozzák meg, milyen élelmiszert termeljenek és fogyasszanak, figyelembe véve mindennek a környezetre és az emberi egészségre gyakorolt hatását.

Ebbe a rendszerbe oly mélyen ágyazta be magát a világ és benne mi magyarok is, hogy néha már úgy tűnhet, nincs is más megoldás. A politika jó esetben azt sugallja - és mi a kisebb ellenállás irányába haladva inkább elhiszük - hogy az egyre tornyosuló problémákat csakis a jelenlegi rendszer keretein belül, annak bővítésével lehet kezelni, megoldani. Rosszabb esetben - és erre egyre több a példa - mintha egyszerűen tudomást sem venne olyan válságjelekről, mint a vidék elöregedése, elnéptelenedése, a korábban gazdálkodásból élők elhelyezhetetlensége, vagy az élelmiszerek minőségének romlása - amint azt a kutatások is megerősítik.

Ez a rendszer fenntarthatatlan. Pénzügyileg egyre nehezebben finanszírozható, pusztítja a környezetet, több mint 850 millió ember éhezéséért felelős, és a vidéki táj elnéptelenedését eredményezi, ráadásul mélyíti a társadalmi különbségeket és az esélyegyenlőtleniséget. Mivel a problémák gyökere a rendszer alaptermészetében rejlik, természetes, hogy ezeket a gondokat nem lehet a meglévő gondolkodási sémákkal, stratégiával, eszközökkel, intézményekkel megoldani. A bruttó élelmiszertermelésnek csupán mintegy 10%-a olyan lokális többlet, ami indokolja az exportkereskedelmet, mégis mindegy 60% kerül exportra vagy importra. Ezek az arányok nagyjából itthon és globálisan is fennállnak. Nem tartható, hogy ez a viszonylag kis arány határozza meg a teljes volumen szabályozását, mert így a fark csóválja a kutyát. Márpedig a Kereskedelmi Világszervezet a tagországai közötti élelmiszerkereskedelemben ezt próbálja ráerőltetni az EU-n keresztül hazánkra is, az áruk és tőke szabad áramlása elvének mindenhatóságát hangsúlyozva.

Az ÉÖ koncepciójának tárgyalásakor láthattuk, hogy annak megvalósításához politikai akaratra is szükség van, mind az egyes nemzetállamok, illetve azok uniója szintjén mind pedig globális szinten. A magyar Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért minden civil szervezettől elvárható eszközzel támogatja ugyan az ÉÖ nemzetközi politika szintjén történő megvalósítását, de annak végső eredményes megvalósulásához nélkülözhetetlen, hogy az egyén szintjéről kiindulva a kistermelők és a fogyasztók érdekeinek figyelembe vételével építkezzünk. Amíg a politikai akarat hiányzik valójában a vásárlói tudatosság önmagában is előmozdíthatná az ÉÖ ügyét. Ezt tapasztalhatjuk számos európai országban (pl. Ausztria, Németország, Franciaország, stb.) és azon kívül is (pl. Japán). A kormányzati és kormányközi szintű politikai akarat tehát szükséges, de semmiképp sem elégséges feltétele az ÉÖ hazai bevezetésének, megvalósításának.

Egyre nagyobb az igény a világban arra, hogy a fogyasztó, a termelő és a jó minőségű, friss, keveset szállított élelmiszer középpontba állításával a fejéről a talpára állítsuk az egész rendszert. Ezt kívánja elősegíteni itthon a „Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért” nevű civil szervezet is. Célunk, hogy a jelenlegi Közös Agrárpolitika (KAP) gyökeresen átalakuljon úgy, hogy az a tagállamok élelmiszer-önrendelkezésére épüljön. Amíg ez nem történik meg, addig Magyarországon is csak a helyi termelők és fogyasztók összefogására számíthatunk, akik saját jól felfogott érdekeiket követve élnek saját élelmiszer-önrendelkezésükkel. A globális szintű eredményekhez elengedhetetlen, hogy a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek forgalmát kivonjuk a WTO hatásköréből. A magyar Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért aktívan támogatja a különböző nemzetközi szervezetek erre irányuló törekvését.

Ahogy azt fentebb már megfogalmaztuk, „az élelmiszer-önrendelkezés jog arra, hogy emberek, régiók, államok vagy azok uniója maguk határozzák meg mezőgazdasági és élelmiszer politikájukat úgy, hogy közben ne árásszák el dömpingáruval más nemzetek piacát.” Vajon, hogyan lenne ez alkalmazható a hazai viszonyainkra, milyen mozgásterünk van ennek megvalósítására az EU Közös Agrárpolitikáján keresztül?

A KAP, az eredeti Római Szerződésben megfogalmazottak szerint még a kiegyensúlyozott belső ellátás biztonságát szolgálta. Küldetését túlteljesítve a 80-as években viszont már túlermelést eredményezett. Több reform után ma már azonban egyre inkább az EU alkalmazkodási kényszerének van alárendelve. Azt szolgálja, hogy az EU a WTO-n belül kiharcolt kedvezőbb tárgyalási pozíciók révén jobb feltételekkel tudja szolgáltatásait és ipari termékeit a fejlődő országok piacain elhelyezni. Ennek az alknak az oltárán viszont cserébe feláldozza az európai kis- és családi gazdálkodókat, amikor mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeinek védővámjait, valamint a gazdáknak juttatott támogatásokat csökkentve szabad piacot biztosít. Ez a folyamat azoknak a tagállamoknak kedvez, amelyek nagy mennyiségű ipari terméket bocsátanak ki, amelyet döntően már csak a fejlődő világ piacain tudnak elhelyezni csakúgy, mint amikor felhalmozódott magántőkéjüket az ottani szolgáltatásokba fektetik. Magyarország nem tartozik ezek közé - néhány ide települt transznacionális cég kibocsátásától eltekintve. A nagy lobbierővel rendelkező nagygazdaságok érdekeiről, a közvetlen kifizetések túléléséről pedig úgy gondoskodik az Európai Bizottság, hogy történelmi okokból biztosítja a már korábban is igazságtalanul képződött többletbevételüket - termelésüktől immár teljesen függetlenül. Ebben már azok is érintettek, akik a hazai gazdaságok koncentrációjának és a termőföld szabad adásvételének hívei. A KAP első pillérétől tehát itthon sem várhatjuk az élelmiszer-önrendelkezés támogatását, különösen nem a fenntartható családi gazdaságok terén.

A II. pilléres vidékfejlesztési politika különböző tengelyei jelenthetik jelenleg azt a mozgásteret, ahol az ÉÖ megvalósítása a tagállamokban, így hazánkban is megvalósítható. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program azonban, amely ennek operatív megvalósítását szolgálhatná, nem ebbe az irányba hat. Ennek fő prioritása továbbra is a nagyüzemek versenyképességének fokozása. A falumegújítást és a LEADER programot támogatni hivatott III. és IV. tengely az ÉÖ elősegítése szempontjából rejt magában bizonyos lehetőségeket, de ezek érvényesítésére a magyar vidéki társadalom még nem áll készen, hiszen a hazai közvélemény valójában még nem ismerhette meg az ÉÖ koncepcióját és az általa kínáló lehetőségeket.

Az élelmiszer-önrendelkezés hazai megvalósítása érdekében szükséges lenne, hogy az agrár- és kereskedelempolitika:

- részesítse előnyben körzetenként a helyi mezőgazdasági és élelmiszertermelést a helyi fogyasztók friss, egészséges, megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszerral való ellátása érdekében - egyelőre legalább a WTO adta lehetőségek keretei között.
- biztosítsa minél több fenntartható családi gazdaság földhöz, génmanipulációtól mentes vetőmaghoz, szükség szerint öntözővízhez, valamint hitelhez jutását, különös tekintettel a fiatalokra.
- alkotmányos jogot biztosítson a gazdáknak arra, hogy gazdálkodjanak, és abból tudják táplálni és eltartani családjukat, illetve a fogyasztók jogát arra, hogy gazdasági kényszer nélkül választhassák meg azt, hogy hol, ki által és milyen körülmények között előállított táplálékot fogyasztanak.
- védje meg piacainkat az olcsó mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek importjától, amennyiben azok belső ellátásunk egyensúlyát veszélyeztetik, és a termelők ellehetetlenítését okozhatják (az adott termék vonatkozásában, az adott időszakban).
- biztosítsa, hogy a mezőgazdasági termékek ára a belső szabályozás révén tükrözze a termelési költségeket. Ez úgy érhető el, hogy az állam védővámot alkalmaz az olcsó import ellen, támogatja a fenntartható családi gazdaságban folytatott mezőgazdasági termelést, és szabályozza a belső piacot a strukturális túltermelés ellen.
- biztosítsa, hogy az agrár- és élelmiszerpolitika kialakítása a társadalom legteljesebb bevonásával történjen.
- biztosítsa a nők azon jogát, hogy szerepükből adódó sajátosságaik figyelembe vételével kivegyék méltó részüket az élhető vidéki életforma fenntartásából, a családi gazdaságokban történő mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek előállításából.

A fenti kívánságlista némely eleme hazánkban talán ma még utópisztikusnak tűnhet, de az energiaválság mélyülésével és az ezzel összefüggő éghajlatváltozás tudatosulásával párhuzamosan a lokális gazdaság értékei bizonyosan egyre reálisabb alternatívaként fognak kirajzolódni mindenki számára. A Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért ehhez a folyamathoz szeretne a jelen kiadvánnyal és a maga egyéb szerény eszközeivel a többi társszervezettel összefogva hozzájárulni.

A nemzetközi élelmiszer-önrendelkezési mozgalom fontosabb szereplői

Via Campesina

Parasztok, kistermelők, földnélküli munkások, vidéki nők, őshonos népek, vidéki fiatalok és mezőgazdasági alkalmazottak nemzetközi mozgalma, amely önmeghatározása szerint a politikai és kulturális sokszínűséget tiszteletben tartva minden hatalmi, gazdasági, vagy egyéb befolyástól függetlenül működik. Ázsia, Afrika, Európa, ill. Észak- és Dél-Amerika 56 országában vannak tagjai. 1993 májusában jött létre, fő célja, hogy világszerte erősítse a kistermelők szervezetei közötti összetartást és egységes fellépést, az alábbi célok érdekében:

- a termőföld, vízkészletek, vetőmagok és más természeti erőforrások megőrzése
- a népek és közösségek élelmiszer-önrendelkezésének védelme
- kis és közepes gazdaságokon alapuló fenntartható mezőgazdasági termelés támogatása

A neoliberais politika elleni küzdelme folyamán a Via Campesina világszerte két fontos dátumot használ összehangolt akciókra:

1. Április 17.: a gazdák küzdelmének nemzetközi emléknapja. Ekkor megemlékezéseket szerveznek a braziliai Eldorado dos Carajásban meggyilkolt, a földreform érdekében tüntető 19 gazda emlékére.

2. Szeptember 10.: a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) elleni küzdelem nemzetközi napja. 2003-ban a mexikói Cancúnban ezen a napon Lee Kyun Hae, egy koreai gazda rituális öngyilkosságot követett el egy WTO elleni tömegtüntetésen. Kezében egy, „A WTO megöli a gazdákat” feliratú transzparenst tartott.

CPE - Confédération Paysanne Européenne

A brüsszeli székhelyű CPE 14 európai ország 24 gazdálkodói és vidékfejlesztési szervezetét tömörítő szövetség. Európai kistermelők 1981-től kezdődő éves találkozóit követően, 1986-ban alapították. Tagjai olyan szervezetek, melyek az európai és nemzetközi agrár-szabályozás alapvető átalakítását szorgalmazzák, különös tekintettel az Európai Unió Közös Agrárpolitikájára. Ennek érdekében támogatja a különböző európai országok gazdálkodói közötti eszmecsere, tanulmányutakat szervez, és európai konferenciákat rendez. Informálja tagjait, európai és nemzetközi partnerintézményeit. 1993-ban részt vett a Via Campesina megalapításában. A CPE másokkal együtt sikeresen küzdött azért, hogy az európaiak fellépjenek a génmódosított szervezetekkel szemben; ott vitéztek a tejtermelést fokozó rBST hormon és a növekedési hormonnal kezelt marhahús, valamint az antibiotikumok takarmányozásban való használatának betiltása érdekében folytatott kampányban is. A szövetséget 1986 óta uniós szakmai érdekképviseletként ismerik el az Európai Unió intézményei. A CPE-nek 2005 óta a MAGOSZ is tagja.

Fő céljai:

- az európai mezőgazdaság foglalkoztatóképességének védelme
- a gazdálkodók jövedelmének oroszánrészt a jövőben a támogatások helyett a termékeikért kapott méltányos ár biztosítsa
- a termékek minőségét, az élelmiszerbiztonságot és a környezetet tiszteletben tartó, fenntartható termelési módok támogatása
- a kínálati oldal szabályozása
- a közpénzből juttatott támogatások igazságos elosztása gazdaságok, termelési szektorok és régiók között
- a termelési kvóták igazságos elosztása az európai régiók között
- szolidaritáson alapuló szoros együttműködés az új tagországok és más kontinensek gazdáival
- a dömping minden formájának elutasítása a nemzetközi kereskedelemben

IPC - The International NGO/CSO Planning Committee for Food Sovereignty

Civil egyeztető bizottság, amely 2002 óta végez közvetítő tevékenységét a társadalmi szervezetek, mozgalmak, illetve az élelmészeti és agrárügyekkel foglalkozó nemzetközi intézmények között, (különös tekintettel a FAO intézményeire). Regionális szempontból és társadalmi csoportok szerint tagolódik (gazdálkodók, halászok, őshonos népek, mezőgazdasági munkások, női és ifjúsági szervezetek), így biztosítva a meghatározó társadalmi szereplők képviseletét. Összekötő irodája Rómában, a FAO székhelyén található. Tevékenységével biztosítja a civil részvételt és a velük folytatott párbeszédet a FAO bizottságaiban, regionális konferenciáin és az Élelmészeti Csúcstalálkozókon (World Food Summit).

Élelmiszer-önrendelkezési platformok: állampolgári perspektíva a fenntartható mezőgazdaság mozgalmában

A Via Campesina a fejlődő országokban egyértelmű legitimitással tudja képviselni az élelmiszer-önrendelkezés ügyét, mivel a népesség jelentős részét adó kistermelők és mezőgazdasági munkások széles tömegbázist biztosítanak számára. Európa legtöbb iparosodott országában azonban a kis- és közepes gazdálkodók az elmúlt évtizedekben egyre súlytalanabb társadalmi csoporttá váltak, napjainkban az európai országok lakosságának 4-6 %-át képviselik. Ez azt a veszélyt hordozza magában, hogy a kistermelői modellen és helyi gazdaságon alapuló fenntartható mezőgazdaság ügye egy szűk társadalmi csoport önző érdekeként tüntethető fel.

A globalizált agro-élelmiszeripari rendszer működéséhez számos környezeti probléma kapcsolódik, ebben találtak egymásra a kistermelői és környezetvédő szervezetek. A táplálkozással kapcsolatos fogyasztói tudatosság növekedése segítette a fogyasztói szervezetek bekapcsolódását, a kereskedelmi láncok sorozatban kipattanó élelmiszerbiztonsági botrányai növelik a helyi, friss termékek iránti igényt.

A fenti szervezetek közös pontra leltek: olyan mezőgazdasági modellért dolgoznak, amely egészséges, minőségi élelmiszert előállítva, a vidéki tájat megőrizve biztosít méltányos megélhetést egy széles gazdálkodói rétegnek. Ez egyben elősegíti a mezőgazdasággal kapcsolatos kulturális örökség megőrzését, és hozzájárul a vidéki területek népességmegtartó képességéhez.

Az érdekközösséget fejezik ki az elmúlt években, számos országban megjelenő civil hálózatok, amelyekben fogyasztói, környezetvédő, nemzetközi fejlesztési szervezetek sorakoznak fel a gazdálkodói érdekképviseletek mellé, és fenntartva közösségük számára az élelmiszer-önrendelkezés jogát, egy helyi, fenntartható élelmiszertermelést támogató agrárpolitikai szabályozásért dolgoznak. A platformok jelentősége ugyanakkor túlmutat azon, hogy szélesebb társadalmi bázist biztosítanak egy bizonyos elképzelésnek. Egy új, állampolgári perspektívát kínálnak a mezőgazdaságról való gondolkodásban, és teret nyújtanak a kiüresedett tömegdemokráciában a részvétel iránti emberi igénynek.

Európai Élelmiszer-önrendelkezési Platform (EPFS - European Platform for Food Sovereignty)

A 2003 májusában alapított Európai Élelmiszer-önrendelkezési Platform az európai országok platformjainak informális hálózata. Tagjai Franciaország, Belgium, Ausztria, Hollandia, Olaszország, Nagy-Britannia, Írország Spanyolország és Magyarország nemzeti platformjai. A platformokban több mint 150 civil szervezet tömörül.

Az EPFS eredeti céja a Közös Agrárpolitika (KAP) reformja volt. Ebben különösen két forró témára, a gyapotra és a cukorra összpontosít, ahol hamarosan reformok várhatóak. A hálózat épp azért jött létre, mert az európai szintű konzultáció elengedhetetlen. A platformoknak más földrészekben is vannak hasonló hálózatai és partnerei, ilyen például a ROPPA, a Nyugat-Afrikai Gazdaszervezetek Hálózata. Az EU új tagországai közül elsőként hazánkban alakult élelmiszer-önrendelkezési platform.

Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért: a magyarországi élelmiszer-önrendelkezési platform

A Szövetség az Élelmiszer-önrendelkezésért 2007 október 8-án alakult meg, Budapesten. Alapító tagjai:

- Magyar Leader Szövetség
- Tudatos Vásárlók Egyesülete
- Magyar Természetvédők Szövetsége
- Védegylet

Célja az élelmiszer-önrendelkezés elvének szellemében az ökológiailag és társadalmilag fenntartható mezőgazdaság ügyének támogatása, melyek érdekében a Szövetség törekszik elmélyíteni, illetve a civil társadalom minél szélesebb körére kiterjeszteni az együttműködést, különös tekintettel a mezőgazdasági érdekképviselőkre, környezetvédő, fogyasztói, illetve nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó szervezetekre.

A Szövetségben részt vevő szervezetek:

- rendszeres találkozóikon információt cserélnek az aktuális, céljaink szempontjából fontos ügyekkel kapcsolatban,
- jelentősebb kérdésekben igyekeznek egyeztetni álláspontjukat, és közös állásfoglalással jelenni meg a társadalmi vitában,
- közösen képzik magukat és a tevékenység különböző célcsoportjait (gazdálkodók, ifjúság, más civil szereplők): konferenciák, stb,
- a platform keretében igyekeznek kitűzött céljainknak megfelelően befolyásolni a helyi és nemzeti szintű döntéshozatalt a nyomásgyakorlás közvetlen és közvetett (sajtó, publikációk, tüntetés) eszközeivel,
- hozzájárulnak a nemzeti élelmiszer-önrendelkezési platformok európai hálózatának uniós szintű véleményező és lobbitevékenységéhez,
- minden egyéb, rendelkezésre álló eszközzel támogatják a fent felsorolt célok megvalósulását.

Írta: Simonyi Borbála és Varga Géza

Grafika: Kiss Maja

Kiadja a Védegylet

VÉDEGYLET

A kiadvány a Nemzeti Civil Alap Civil Önszerveződés, Területi és Szakmai Együtműködés Kollégiuma 2007. évi A kategóriás (Civil együttműködések, érdekképviselési és egyéb hálózati rendszerek létrehozása, fejlesztése) pályázati forrásából megvalósított "Élelmiszer-önrendelkezési platform egy fenntartható és szolidáris mezőgazdaságért" c. program keretében készült.

NCA

Budapest, 2008

